

NASİRİN POETİK OBRAZI

Şəddad Cəfərov kitab mütəxəssisidir. Kitabla bağlı onun həm elmi araşdırıcıları, həm də poliqrafiya işi ilə bağlı tədqiqatçıları göstərir ki, o, həmişə həyatının mənasını kitablarda görür. Çünkü özü demiş “Kitabsız həyatın mənası olmaz”. Həyatını kitab çapı elmine həsr etmiş alimin, poliqrafiya sahəsindəki fəaliyyəti ilə yaddaşlarda dərin iz buraxmış naşırın bəlkə bir vaxt ağlına da gəlməzdi ki, onun ele özünün də həyatının bir çox tərəfləri yazılaçaq, kitablara çevriləcək. Onore de Balzak deyirmiş ki, “elə bir namuslu əmək yoxdur ki, sonunda qiyatləndirilməsin”. Müdriliklərin kəlama çevrilən sözləri həyat müşahidələrindən gelir, ona görə də, bir mənalı həqiqət kimi qavranişır. Həyat düsturuna çevirilir, yaşamaq uğrunda mübarizədə insanların yoluna işq saçır, qaranlıqları dağıdır. Şəddad Cəfərovun həyatının hər bir mərhəlesi gələcək nəsillərə örnek ola biləcək mübarizə səyifələridir.

O kəslərin həyatı tarix kimi həyatın reallıqları kimi oxunub, öyrənilib ki, insanlar nəinki keçmişlərini, hətta indilərini görür. Və öz gələcəklərini də müəyyən mənada bu ötüb keçmiş hadisələrin fonunda görə bilirlər. Şəddad müəllimin poliqrafçı alim kimi Azərbaycana qayıdışından sonra mühitdə baş verən hadisələr sanki onu yenidən sınağa çəkirdi. Onsuz da tale onu, yəni onun mənsub olduğu ailəni otuz yeddiñin tufanlarından keçirmişdi. Əllinci illərin soyuq yayından sonra həyat meydanında özünün arealını görən Şəddad müəllimi nə dövrün ideoloji baskuları, nə maddi məhrumiyyətlər, nə də mənəvi sarsıntılar qorxuda bilmədi. Onun həyatını müşahidə edən sözsənət adamları bu keşməkeşli həyatə elə bu səbəbdən seyirçi qalmadılar. Şair ədəbiyyatşunas Elşad Səfərlinin də “Qiymət” poemasında öz yerini alan ədəbi obrazı həyatdan gələn adam kimi görürük.” Ulyanovskaya pravda” nəşriyyatında direktor kimi fəaliyyəti çox süretle təqdir olundu. Hətta onun iş təcrübəsi nəhəng sovet dövlətinin digər nəşriyyatlarında öyrənilir, qiyatləndirilirdi.

Ancaq o, şöhrəti öz adı-səni üçün qazanmıldı. Sonralar gündəliklərinin birində başlıqdə yazmışdı: “Vətəndən uzaqda hər kəs Vətənin bir parçasıdır”. Görünür, “Qiymət” poemasının müəllifi də ədəbi qəhrəmanını elə bu düşüncəsinin keyfiyyətdə görüb, tanıyıb:

Tek adını doğrultmaq hayında da olmayıb,
Həvəs də göstərməyib ucuz şöhrətə yetsin.
Harda olursa-olsun, amalından qalmayıb,-
İstəmişdi Vətənin adını uca etsin.

Vətən idi canında, vətən idi ruhunda,
Vətənsiz ötüşmədi uzaq eldə bir günü.
Bir kövrəklik içində - yurdundan uzaqda da,
Qurbətdə də yaşadı, yalnız vətən ömrünü.

Beləliklə, qurbətdə də Vətən ömrü yaşayanın tale kitabını yazmaq əslində ilahi qüdretin işidir. Ancaq bu kitabın mahiyyətini, məzmununu yazıya köçürmək sözsənət adamlarının, qələm sahiblərinin missiyasıdır. Elə bu səbəbdən də Şəddad müəllimin taley kitabı qədərincə məzmunlu və maraqlıdır. Onun bir insan kimi kövrək, duyğulu, xüsusi, xeyirxah təbiəti onun haqqında yazılın əsərin ən təsirli səhifələridir. Axi insan nə qədər maddi imkanla təmin olunsa da onun varlığını didib-sökən qəriblik hissi var. Axi məşhur el bayatısında deyildiyi kimi “qurbətdə xan olunca Vətənində dilən gəz” Şəddad müəllim bütün bunları yaxşı bilirdi. Bəlkə də “Qiymət” poemasında ən təsirli misraları, bəndləri müəllif tərənnüm elədiyi obrazın kövrək qurbət xatireləri əsasında qələmə alıb:

Günlü qərib günü olmuşdu onun,
Bildi sevinci yox vətənsiz günün.
Hicran ağrısıyla cavan ömrünün,
Dönmüşdü vədəsiz qışına qurbət.

Gördü vətən hissi dolanır qanda,
Ürək rahat olmur, sixılır can da.
Həsrət qəmi ilə doluxsunanda,
Göynətdi qəlbini başını qurbət.

Qurbətdə yaşayan qurbəti öyməz,
Gəlib qapısını bir kimsə döyməz.
Lap cənnət də olsa, gördü ki, döyməz,
Vətənin bir çopur daşına qurbət.
Əsərdə həssaslıqla yazılmış kövrək notlar üzərində köklənmiş bu bəndləri oxuduqca gözlerimiz qarşısında

qurbətdə yaşayanların Vətən həsrəti, vətən dərdli simaları canlanır. Bir daha teleyin hökmü ilə siyasi tufanlarla dünya ölkələrinə səpələnmiş, görkəmlə ictimai-siyasi xadimlərimizin obrazlarını yada salırıq. Əli Mərdan bəy Topçubaşov, Ceyhun Hacıbəyli... və ümumiyyətlə digərlərinin nə çəkdiklərini təsəvvür etmək bizim üçün çətin olmur. Əlbəttə, özündə mənəvi güc tapıb istirablarla, ayrıraq acılarına davam gətirib iradələrinin və inamlarının gücündə mübarizələrindən geri çəkilməyənləri tarix unutmur və tez-gec onları xatırlayır və xatırlayanlar onların adlarını minnətdarlıq duyğuları ilə anırlar. Şübhəsiz sovet dövrünün imkanları şəraitində qurbətdə nüfuzlu vəzifə sahibi kimi fəaliyyət göstərməsi onu qismən də olsa sarsıcı ixtirablardan qoruyurdu. Bilirdi ki, inamlı olmaq, yaxşı işləmək, vətənin adına şərəf gətirmək... kimi yolunu bir vaxt vətənə qaytaracaq. Özünü tox tuturdu, hətta iztirabi ovqat ona üstün gələndə özüne qarşı teləbkar olurdu. “Qiymət” poeması onun daxili-mənəvi sarsıntılarını elə beləcə də lövhə-lövhə oxucusuna çatdırır:

Özünü danladı da ayrıraq güc gələndə,
Məgər vətəndə ona bir iş tapılmazdım,
Qazandığı savadı, təcrübəni vətəndə,
Öz xalqının yolunda sərf etmək olmadımı?

Olardı - fikirləşdi, bu addımı atmağa,
Məcbur edilməsəydi, əlbəttə ki, olardı.
Düşünür... düşünürdü... vətənə qayıtmağa,
Ürəyində ən böyük, çünkü istəyi vardi.

Hər qaranlıq gecənin bir aydın səhəri olduğu haqqında müdriklərin inamını özü üçün yaşam düsturuna çevirmiş və bunu gələcəyinin həqiqəti kimi dərk etmişdir.

Yaxşı bilirdi ki, cəmiyyət, toplum ideoloji baskuları altında durğunluq ömrünü yaşamağa əbədi məhkum ola bilməz.

Poemanın “Meydan” adlı bölməsi doxsanıncı ilin yanına aparan günlərini təsvir edir.

Dünya daha əvvəlki qaydalarla yaşamaya istəmirdi. Imperiyalar sökülməkdə idi. Xalqlar öz haqqına və həqiqətinə çatmaq üçün baş qaldırmış. Mübarizəye başlamışdır. Azərbaycan xalqı həmin dövürdə iki od arasındaydı. Bir tərəfdən sovet imperiyası hələlik özünün qanun-qadağaları ilə hökm eləyirdi. Digər tərəfdən Azərbaycanın da içərisində separatçılar baş qaldırmışdı. Qarabağda ermənilər siyasi mahiyyət daşıyan “krunk” nəğməsi oxuyur “miatsum” deyə bağırıldır. Cənubda da separatizm artıq öz rüşeymlərini göstərməkdə idi. Sadvalçılardan şimaldan Azərbaycanı hədələməkdə idilər. Belə bir dövrdə Azərbaycan həm öz bütövlüyüünü qorunmayıdı, həm də öz müstəqilliyi uğrunda mübarizə ilə haqqına yetmək istəyindəydi. “Qiymət” poemasında “MEYDAN”ın təzadlı, ziddiyətli, mübarizə dolu döyüşkən ruhu təsvir olunub:

„ , ☉ . Tarix təzədən Azərbaycana şans verirdi. Azərbaycan Demokratik Respublikasının bərpə olunması, Azərbaycanın öz müstəqilliyinə, öz haqqına yetməsi üçün mübarizələrin yeni mərhəlesi başlayırdı. Onsuz da kommunist ideologiyası öz rejimini bundan oyana saxlamaq iqtidarında deyildi. Çünkü rejim içəridən çürüməkdə idi. “Qiymət” poemasının müəllifi xalqın durumunu real cizgilərlə verir: ☉ . „

taleyinin həllədici bir möqamı kimi zamanı karakterizə edirdi. B.Vahabzadə, İ.Sıxlı, A.Məmmədov, S.Rüstəmənxanlı... kimi söz sahibləri milləti birləşdə dəvət edirdi. Və bu zaman istər-istəməz vətəndən uzaqda olanların da adları çəkilirdi. Və bu sırada Şəddad müəllimin də adı yada düşür. Bu da onun qəlbində, varlığında qürur hissi yaradır. Düşünür ki, artıq yurda qayıtmagın, vətənə dönməyin zamanıdır. Bu cür kövrək duyğular uzaq qurbətdə Şəddad müəllimin varlığında əks səda verir:

həyatın belə təzadları da var, gözlənilməz gəlişləri də var. Vətənin çətin günlərində insanlar arasında hər bir müdrikin, zəngin həyat yolu keçmiş hər bir şəxsiyyətin özüne görə rolü var. Beləcə “Qiymət” poeması ədəbi qəhrəmanın taleyini vətənə qədər izləyir. Nəticə isə budur ki, vətənə bağlı olan hər kəs vətəndən kənardə özünü xoşbəxt sənə bilməz. Vətənə dönmək, vətəndə olmaq hər kəsin ruhunun aram olacağına yol açır.

“Qiymət” poemasında Şəddad obrazının bütövlüyü onun vətənə qovuşması ilə tamamlanır.

Azərbaycanın öz müstəqilliyinə qovuşması prosesi nə qədər ağırlı gedirdi, nə qədər faciələrlə müşayiət olunurdu, bir o qədər də tarixin ironiya ilə yada salاقığı hadisələrində şahidi olurdu. Mühitin acınacaqlı durumu bir də onda özünü göstərirdi ki, hər kəs öz iddiyasını yeritməyə çalışır. Öz “həqiqətin” dikte etmək istəyirdi. Poemanın “BOYKOT” hissəsində tarixin həmin mərhəlesi bütün ziddiyətləri ilə oxucuya çatdırılır. Zaman göstərdi ki, insanların iradəsinin ziddinə getmək olmaz. İnsanlar mənənə həmişə xeyr-xahdirlər. Və şübhəsiz, xeyrxaħħları da yaxşı tanır və dəyərincə qiyatləndirə bilir. Zaman ötəndən sonra kimin haqlı, kimin haqsız olduğu görünür. Ancaq təzədən həmin dövrü geriye qaytarıb haqqı öz nizamına qoyma olmaz. Bunu isə tarix yalnız ironiya ilə yada salır. Şəddad müəllim həmişə insanların etibarına güvənib, onların təşəbbüsünə qiyət verib. Və həmişə də insanların istəyi üçün nə qədər reallıq imkan verirsə, bir o qədər də çalışıb, səy göstərib. Həyat belədir; gələnlər var, gedənlər var. Gələnlər nə qədər sevinirsə, gedənlər bir o qədər öz səhvləri üçün təəssüf hissi keçirir. Ancaq Şəddad Cəfərovun nikbin olması onun həyatının mənəvi bütövlüğünü qoruyub. Və bu gün o, geriye baxıb öz həyatının hansısa bir hissəsi üçün təəssüf hissi keçirmir. Əməli həqiqətə bağlı olub, amalı xeyrxaħħlığı köklənib onun həmişə. Əsərin bu hissəsində artıq tarixə qovuşmuş ziddiyətli möqamlar psixoloji incəliklə təsvir olunub. Həmin hissədən çıxan nəticə budur ki, gərək heç vaxt haqsızlığa yol verməyəsən. “Qiymət” poemasının maraqlı fəsilərindən biri də belə sona çatır.

...Görkəmli yazıçı Cəmil Əlibəyov “Qiymət” poeması haqqında düşüncələrində yazırıb: „ -

C.Əlibəyov Şəddad Cəfərovu həyatdan da yaxşı tanırırdı. Çünkü özü demiş, qəzeti yazanlarla, qəzeti nəşr edənlər arasında əbədi və qırılmaz bir bağlılıq var. İş prosesi isə insanları həmişə bir-birinə çox yaxşı tanıdır. Demək, görkəmli yazıçıımız Cəmil müəllimi dedikləri həm də yaxşı işçi və yaxşı adam kimi tanıldığı, isti ünsiyyəti və münasibəti olan insan haqqındadır.

Bir daha biz ən çətin, ən ziddiyətli durumda Şəddad Cəfərovu xeyrxaħħlıq möqamında görürük.